

DİLİÇİ ÇEVİRİDE ŞİİRSELLİK VE NEŞATÎ'NİN BİR GAZELİ

Furkan ÖZTÜRK*

ÖZET

Bu yazı, Türk Edebiyatında manzum *diliçi çeviriyi* konu etmektedir. Bu yönüyle, Tevfik Fikret, Ahmet Haşim gibi şairlerin eserleri üzerinde yapılan *diliçi çeviri* çalışmaları üzerinde durulmuştur. Sonra, İlhan Berk'in Neşatî'nin bir gazeline yaptığı *diliçi çeviri* örneği, bütün yönleriyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Osmanlı şiiri, Diliçi çeviri, Neşatî, İlhan Berk.

POETIC REWORDING and NESATÎ'S GHAZEL

ABSTRACT

This article is about verse *rewording* in Turkish Literature. In this regard we also focused on *rewording* studies on poems of poets such as Tevfik Fikret and Ahmet Haşim. Then, İlhan Berk's model of *rewording* (on Neşatî's ghazel) was examined with all aspects.

Key Words: Turkish Literature, Ottoman poetry, rewording, Neşatî, İlhan Berk.

Daha çok “sadeleştirme”, “günümüz Türkçesine çevirme” diye adlandırılabilen *diliçi çeviri* terimi, çeviribilim terminolojisinde önemli bir yer tutar. *Diliçi çeviri* terimini bütün yönleriyle yoklayıp değerlendiren, özellikle bu terimi Osmanlı şiirini günümüz Türkçesine aktarma yönüyle ilk defa geniş ve titiz bir biçimde ele alan Cem Dilçin olmuştur.¹ Dilçin, söz konusu makalesinde, Türk edebiyatı

---

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, furkanozturk@akdeniz.edu.tr

¹ Cem Dilçin, “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri”, *Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan*, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara 2007, s. 149-169. Dilçin, sözü edilen yazısında

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/6 Fall 2009

metinlerinin (şiiir veya düzyazı) *diliçi çevirileri* yapılırken “göz önüne alınması ve kesinlikle uyulması gereken” 12 maddelik ilke ve kurallar bütünü belirlemiştir. Bunların örneklendirilmesi amacıyla da, açıklamaları yapılmış metin çalışmalarından gelişigüzel seçilmiş birkaç örnek, araştırmacıların yararına sunulmuştur. Bununla birlikte yazar, şairane bir amaçla yapılan *diliçi çevirilerle*, araştırmacılar tarafından yapılan bilimsel çevirilerin ayrı tutulması, farklı değerlendirilmesi gerektiğini şöyle belirtmiştir: “Burada şu noktayı hemen belirtmek gerekir ki, sanat kaygısıyla şairler tarafından yapılan *diliçi çevirilerle*, araştırmacılar tarafından bilimsel amaçlı olarak yapılan çeviriler birbirine karıştırılmamalıdır. Bu iki farklı alanda yapılan çalışmalar birbirini desteklese de, ortaya koydukları sonuçlar açısından aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Sanat kaygısıyla yapılanlarda amaç, okuyucuda bir şiiir zevki uyandırmak, bu yönde bir heyecan yaratmaktır. Oysa bilimsel amaçlı yapılanların ve yapılması önerilenlerin sonuçta ulaşacakları nokta, eski bir metni günümüzün Türkçesine aktararak bilime katkıda bulunmaktır. Bu yazıda önerilen de, özellikle divan şiiiri açısından yapılması gereken *diliçi çevirilerin* bilimsel amaçlı olanlarıdır.”² Görüldüğü üzere Dilçin, Türk edebiyatı metinlerinin bilimsel amaçla yapılan *diliçi çevirileri* üzerinde yoğunlaşmış ve bu alanda çalışacak araştırmacılar için birtakım öneriler getirmiştir.

Üzerinde durulan bu çalışma, Dilçin’in ortaya koyduğu çerçeveye oturmakla birlikte özellikle şairlerce yapılmış, şiiirselliğin ön planda tutulduğu Türk Edebiyatındaki manzum *diliçi çevirileri* konu etmektedir. Bu yönüyle öncelikle Türk Edebiyatı’nın çok bilindik, çok sevilen şiiirleri (Ahmet Haşim’in “*O Belde*”si, Namık Kemal’in “*Hürriyet Kasidesi*”) *diliçi çevirideki* şiiirsel incelik ve şiiir dilini bulma çabalarıyla ele alınacaktır.³ Bu yazının önemli bir

---

diliçi çeviri terimi ile ilgili şunları söyler: “*Diliçi çeviri*, “yeniden sözcükleme” (rewording) adıyla da anılır. ‘Dilsel göstergelerin yine aynı dildeki başka göstergelerle yorumlanması’ olarak tanımlanmıştır. Yani, eski bir dilde yazılmış bir metnin, bu dilin uzmanı olmayan okuyucular tarafından kolay anlaşılabilmesi için ‘güncelleştirilme’si, *ölçünlü dile* (standart Türkçe’ye) aktarılması, başka bir deyişle bir anlamda ‘sadeleştirilme’si ve ‘basitleştirilme’sidir.” Ayrıca aynı yazarın bkz. **Studies on Fuzulî’s Divan**, Sources of Oriental Languages and Literatures 50, Harvard University 2001, s. 34, 66; Yazar, adı geçen kitapta, söz ve anlamı oluşturan öğelerin *diliçi çevirilerde* korunması ve şiiirselliğin yok edilmemesi gerekliliği üzerinde önemle durmaktadır.

² Cem Dilçin, **agm**, s. 155.

³ Bu konuda özellikle Asım Bezirci’nin Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim’in şiiirleri; Ahmet Muhip Dıranas’ın Tevfik Fikret’in şiiirleri üzerindeki çalışmaları önemlidir. Bkz. Tevfik Fikret, **Rübâb-ı Şikeste [Kırık Saz]**, Bütün Şiiirleri 1-2, (Bugünkü Dile Çeviriler, Sözlükler ve Notlarla), haz. Asım Bezirci, Can Yay. İstanbul

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

bölümünü oluşturan Neşatî'nin pek çok Osmanlı şiir antolojilerine girmiş “*bile*” redifli gazeli, İlhan Berk'in *diliçi çevirisi* bağlamında incelenecektir.

Ahmet Haşim'in o pek bilindik şiirlerinden biri olan “O Belde”nin *diliçi çevirilerinden* biri Şevket Rado tarafından yapılmıştır. Şevket Rado'nun sözü edilen “O Belde” çevirisinin hikayesi, Doğan Hızlan'ın deyişiyle “ilgi çekici bir edebiyat arkeoloğu” olan Haluk Oral'ın Türk Edebiyatı'ndaki bazı şiirlerin maceralarını anlattığı eserindeki⁴ “O Belde İçin Bir Sadeleştirme Çabası” bölümünde bütün yönleri ile yer almaktadır. Şevket Rado, bu *diliçi çeviri* çalışması ile ilgili 1973 yılında yayımlanan *Hayat Tarih Mecmuasının* 6. sayısında bilgi vermektedir. Şiirin yüzde seksenini Haşim'in yazdığı gibi bıraktığını, anlaşılmasız olmuş yüzde yirmisini edasını bozmadan aydınlığa çıkarmaya çalıştığını, bu çalışma sırasında şiirin dokunulan kısımlarının zedelenmişse de yok olmadığını belirttikten sonra şu sözleri demekten de kendini alamaz: “...Bugünkü nesiller için anlaşılmasız ve dolayısıyla okunmaz olmuş bu harika şiirin edebiyatımızın karanlıklarında derin bir uykuya dalmasına gönlüm razı olmadığı için bu işi yaptım. Allah beni sevgili Haşim'in manevi hışımına uğramaktan korusun.”⁵ Bir şiirin değil bir yabancı dile kendi diline bile çevrilemeyeceği Haşim'in pek bilindik düşüncelerinden olmasından ötürü “manevi hışım” korkusunun bu satırlarda belirgin bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Oral'ın ilgi çekici kitabından şiirin aslı ve *diliçi çevirisinden* bir parça aşağıda verilmiştir:

...Ne sen,
Ne ben,
Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,
Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ,
Olan bu mâi deniz
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz.
Sana yalnız bir ince tâze kadın
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer
Bu sefil iştiha, kirli nazar,
Bulamaz sende bende bir ma'nâ,
Ne bu akşamda bir gam-ı nermîn

1984; Tevfik Fikret, **Kırık Saz [Rübâb-ı Şikeste], Seçilmiş Şiirler**, Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1975.

⁴ Haluk Oral, **Şiir Hikâyeleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008, s. 123-135.

⁵ Haluk Oral, **age**, s. 126.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Ne de durgun denizde bir muğber
Lerze-i istîtâr u istiğnâ...

...O belde?
Durur menâlık-ı düşize-i tahayyülde
Mâî bir akşam

Eder üstünde dâimâ ârâm
Eteklerinde deniz
Döker ervâha bir sükûn-ı menâm.
Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylîdir,
Hepsinin gözlerinde hüznün var
Hepsi hemşiredir veyahût yâr;
Dilde tenvîm-i ıztırabı bilir
Dudaklarındaki giryende bûseler, yâhût,

O gözlerindeki nilî sükût-ı istifhâm..."

Şevket Rado'nun çevirisi

Ne sen
Ne ben,
Ne güzelliğinde toplanan bu akşam,
Ne de fikir elemlerine bir liman
Olan bu mavi deniz,
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz.
Sana yalnız bir ince taze kadın,
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü gidiş,
Bu düşkün iştiha, bu kirli bakış,
Bulamaz sende bende bir ma'nâ
Ne bu akşamda bir yumuşak keder,
Ne de durgun denizde bir küskün
Gizleniş ürpertisi ve nazlanma...

...O belde?
Durur hayalin bâkir bölgelerinde
Mavi bir akşam
Eteklerinde deniz
Gezer üstünde daima, her an;
Döker ruhlara uykuyu sessiz...
Hepsinin gözlerinde hüznün var
Kadınlar orda güzel, ince sâf, leylidir
Hepsi hemşiredir veyahut yâr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Gönülde ıztırabı uyutmayı bilir
Dudaklarındaki ağlamaklı bûseler, yâhut,
O gözlerindeki mavi soran susuş...”

Şevket Rado, bu *diliçi çeviriyi* yayımlamadan önce, bu konuyla ilgili eleştirilerini öğrenmek için sözü edilen metni Ahmet Muhip Dranas’a göndermiştir. Dranas, cevap olarak gönderdiği mektupta (Haluk Oral arşivinde) bu şiir ile ilgili önerilerini sıralamış, bu çalışmasını Haşim’in bütün şiirine uygulamasını, hatta kendisinin de Şevket Rado’nun yapmış olduğu bu işten aldığı ilhamla Fikret’in şiirleri üzerine düşeceğini belirtmiştir. Yapmış olduğu öneriler, söz konusu mektupta alıntılanan bölümler itibariyle şunlardır: “...Bir takım kelimelerin bugün için eskiliklerine –hatta ölü bile sayılabilirler-rağmen yerlerinden sökülüp atılmaları gerçekten mümkün değil. O takdirde Haşim’i Haşimlikten çıkarma tehlikesi içine düşüyorsunuz. Şimdi “Melâl” kelimesini nasıl değiştirelim, faraza “yılğı” kelimesi ile? Bilmem ki olur mu? Veyahut “leylî” kelimesini neyle karşılırsın. Yani senin anlayacağın her mısraım üzerinde uzun uzun düşündüm. Birkaç yerde birkaç değişiklik denedim; daha yatkın olup olmadıklarımı bilemem:

1-Ne bu akşamda bir yumuşak keder/gam

2-Döker ruhlara uykuyu sessiz

yerine

Döker ruhlar bir uyku sesliği

3- Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylîdir

mısraımı ne yapalım şimdi? Leylî’ye gecelik mi diyeceğiz. Rezillik olur. Gecesel, bu da az rezalet değil (üstelik Egesel kelimesini hatırlatıyor.) İle de karşılanmak istenirse şu kelime var: düşsel. Ama bu bile Haşim’i mezarında diriltir bir an ve bize küfrettirebilir.

4- O gözlerindeki nilî sükût, istifham

O gözlerindeki soran mavi susuş

yerine

O gözlerindeki mavi, soran susuş

(bir takdim tehir, yani)...”⁶

⁶ Haluk Oral, *age*, s. 131-132.

Dıranas'ın önerileri sadece bunlar değildir "O Belde"nin *diliçi çevirisi* ile ilgili, ayrıca şiirin diğer dizelerine yönelik başka dikkatleri de vardır. Şevket Rado bu önerilerin bazılarını dikkate almış, bazılarını ise kendi tasarrufu doğrultusunda düzenlemiştir. Öte yandan "O Belde"nin bir başka *diliçi çevirisini* yapan Mehmet Fuat, "manevi hışım"ından korkulan dizeyi, yani "Kadınlar orda güzel, ince, saf, leylidir" dizesini "Kadınlar orada güzel, ince, temiz, geceye bağlıdır" diye karşılar.⁷

“...O belde
Durur el değmemiş hayal bölgelerinde
mavi bir akşam
hep dinlenir üstünde;
eteklerinde deniz
döker ruhlara bir uyku durgunluğu.
kadınlar orda güzel, ince, temiz, geceye bağlıdır,
hepsinin gözlerinde hüznün var,
hepsi kızkardeşdir. Veya sevgili;
gönüldeki üzüntüleri yatırtmayı bilir
dudaklarındaki ağlayan öpücükler, yahut,
o gözlerindeki çivit rengi soru sessizliği...”

(*Göl Saatleri*'nden diliçi çeviri: Mehmet Fuat)

Aynı zamanda Mehmet Fuat, "Döker ervâha bir sükûn-ı menâm" dizesini Dıranas'ın Şevket Rado'ya önerdiği biçime yakın "döker ruhlara bir uyku durgunluğu" diye çevirmiştir. Bütün bunlarda önemli olan nokta, üzerinde durulan *diliçi çeviri* işinin titizlik ve ciddiyetle yapılmaya çalışıldığı, çeviri konusuna kafa yorulduğudur. Ayrıca bu çeviri ile ilgili önerilerin yine büyük bir ciddiyetle değerlendirildikleri hemen göze çarpmaktadır.

Türk Edebiyatının bir başka önemli şiiri "Hürriyet Kasidesi"nin *diliçi çevirisi* 1934 yılında Abdülganî Senî (Yurtman)⁸ tarafından yapılmıştır. Sadettin Nüzhet Ergun, onun biyografisi ile birlikte bazı şiirlerinden seçmeler yapmış, bunların yanısıra "Hürriyet Kasidesi"nin *diliçi çevirisini* de vermiştir. Buraya bu şiirin ilk beş beyti ve *diliçi çevirisi* alıntılanacaktır:

⁷ *Yüzyılın Türk Şiiri(1900-2000)*, (Haz. Mehmet H. Doğan), C. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 89-101.

⁸ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, C. I, İstanbul 1936-45, s. 221-223. Bu yazıdan haberdar eden Prof. Dr. Adem Ceyhan'a teşekkür ederim.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

“Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
 Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
 Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
 Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez îânetten
 Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
 Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten
 Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandır
 Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevri ü mihnetten
 Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
 Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten...”

“-Türk şiiri ölçüsü ile-
 -Namık Kemal’in meşhur kasidesi, bugünkü dille-

Görüp hep sapkın olmuş her düzen durağından
 Çekildik kalkık başla biz beylik konağından
 Usanmaz soydaşlara er kişi yararlıktan
 Kırık gönlü yapmaktan, çekinmez o varlıktan
 Küçük düştüyse millet, sen sanma değersizdir
 Yere düşerse altın kirli sanmak yersizdir...
 Tenin öz varlığı bu yurdun toprağındandır
 Uğrunda parçalansın, canımız da ondandır
 Kıyan, can yakanlarla birleşmek ne alçaklık
 Köpektir kim ederse avcılara yarıdaklık... Ankara:1934”

Alıntılanan *diliçi çeviriye* genel olarak bakıldığında “mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün” aruz kalıbıyla yazılan Hürriyet Kasidesi’nin Abdülganî Sanî tarafından 14’lü hece ölçüsü ile yeniden söylendiği görülmektedir. Bunun yanısıra şiirin aslına fazla bağlı kalınmadığı da göze çarpmaktadır. Öte yandan, “izzet ü ikbâl”in “kalkık baş”; “halk”ın “soydaş” ile karşılaşması oldukça ilgi çekici olup bu *diliçi çeviri* çalışmasında şiirsellikten daha çok o yıllara hakim olan düşüncenin baskın olduğu sezilmektedir. Ancak bütün bunların yanında bu metin, 1934 yılında yani *Hürriyet Kasidesi*’nin yazılışından 74 yıl sonra (Hürriyet Kasidesi’nin 1860 yılında yazıldığı varsayılarak⁹) o günkü dille yorumlanması, bir bakıma yeniden dönüştürülmesi bakımından önem taşımaktadır. Abdülganî Sanî’nin

⁹ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I, (Tanzimattan Cumhuriyete Kadar)*, Dergâh Yay., İstanbul 1994, s. 40.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/6 Fall 2009*

Hürriyet Kasidesi'nde hece ölçüsüyle yaptığı çeviri, aynı zamanda bir şair olan Ahmet Necdet (Sözer)'in "Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi" adlı kitabında izlediği yöntemi hatırlatmaktadır.¹⁰

Modern Türk şiirinin önemli şiirlerinin yanı sıra, Osmanlı şiirinin seçkin örnekleri de *diliçi çevirileri* yapılarak yayımlanmıştır.¹¹ Neşatî'nin "bile" redifli çok sevilen gazeline İlhan Berk'in yapmış olduğu *diliçi çeviri* de bunlardan biridir.¹² İlhan Berk'in *Kitap-lık* dergisinde Neşatî'nin dört gazeline yapmış olduğu bu çeviriler rastlantı değildir. Çünkü İlhan Berk, birçok yazısında Neşatî'ye olan hayranlık ve sevgisini dile getiren bir şairdir. Özellikle Neşatî'yi konu aldığı yazısında¹³, sevdiği şairlerin kimi şiirlerini defterine yazdığını, bu seçkileri yaparken hep kendi beğenisine bağlı kaldığını, Neşatî'nin de dört gazeline sözünü ettiği bu deftere kaydettiğini, bunların içinde en çok sevdiğinin "bile" redifli gazel olduğunu dile getirir. Neşatî'nin edebiyat tarihlerinde hep ikinci sıradaki şairlerle anılageldiğini, oysa Neşatî'yi -Osmanlı şiirine salt bir sevgi duyduğunu, bu sevginin de bilgiçe değil kendisine verdiği tatla olduğunu belirterekten- Fuzulî, Bakî, Şeyh Galib, Nedim gibi şairler katında gördüğünü söyledikten sonra onu niçin çok sevdiğini şöyle açıklar: "Her şeyden önce, büyük bir söyleyiş ustası, büyük bir duyarlık adamıdır Neşatî. Bağırmayan, gizli, sessiz, parıltılı, özgün. Hep büyük, derin bir duyarlık vurur şiirlerinden. Daha önemlisi, Mevlevî bir şair olmasına karşın (biliyoruz Edirne Mevlevî Tekkesi Şeyhiydi) bilge görünmeye, bilgelik taslamaya yanaşmaz, şiirlerinde sade bir insan gibi davranmayı yeğler. Bütün büyük şairler gibi de alçakgönüllüdür..." Ayrıca İlhan Berk, "bir melâl şairi" Neşatî'nin gazellerindeki hüznü değindikten sonra bu konuyla ilintili olarak iki büyük simgeci şairi

¹⁰ Adam Yay., İstanbul 1995. Ahmet Necdet de seçtiği Osmanlı şiiri örneklerini hece ölçüsüyle yeniden söylemiştir. Ahmet Necdet sözü edilen kitabında izlediği yöntemi *önsözde* belirtmiştir. Bkz. *age.*, s.9-10.

¹¹Bu konu bağlamında Dilçin, *Kitap-lık* dergisinin "Yeniden Söylenen Gazeller" başlığı altında bazı şairler tarafından yapılmış *diliçi çeviri* örneklerine yer vermekte, Enis Batur'un Cem Sultan'ın gazeline yaptığı çeviride sevgiliye ikinci kişi çekimiyle seslenilmesi olayına dikkat çekmektedir.

"Gündüzüm gice gicem gündüz olursa n'ola kim
Yüzüne zülf-i dü-tâ gâh gelür gâh gider"

"Nasıl olmasın gecem bembeyaz, günüm kömür gece
Saçlarımız yüzünüze bir gelir bir gider"

Benzer şekilde Dilçin, Cem Sultan'ın mahlası yerine Enis Batur'un kendi adını tercih etmesini de değerlendirmektedir. Geniş bilgi için bkz. Cem Dilçin, , *agm*, s. 154-155.

¹² İlhan Berk, *Kitap-lık*, S.34, İstanbul 1998, s. 16-17.

¹³ **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler** (haz. Mehmet Kalpaklı), [İlhan Berk, "Neşatî Bugün de Bir 'Saklı Su'dur...", *Gösteri*, S. 17, 1982, s.77], Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 245-246.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

yani Şeyh Galib ile Ahmet Haşim'i onun hazırladığını belirterek hatta "Mallarme, Neşatî'yi okuyabilseydi kadrini en çok o bilirdi sanırım" der. Öte yandan 1983 yılında kaleme aldığı "*Akraba Şairler*" adlı yazısında, kimi şairlerin kimi şairlerle akraba olduklarına inandığını belirterek şöyle der: "...Eski şiirimizdeki sayısız akrabalıklar içindeki bir tanesi bizi günümüze de getirdiği için burda anacağım. Böylece ne demek istediğim daha bir anlaşılacaktır sanırım. Bu da Necatî-Neşatî-Şeyh Galib akrabalığıdır. Ben bu Necatî-Neşatî-Şeyh Galib üçgenini, ayrı ayrı üç büyük ozan olmalarına karşın, aynı soydan ozanlar olarak görmüşümdür.(...) Bu üç ozanımıza yakından bakıldığında, Necatî'nin Neşatî'yi nasıl etkilediği, Neşatî'nin de Şeyh Galib'i nasıl etkilediği görülecektir. Bu akrabalık belki doğal karşılanacaktır, aynı dünyanın insanları olduğu söylenecektir, bunun için de şaşılacak bir şey bulunmayacaktır. Ama bunu ben burada bırakmayacağım, Ahmet Haşim'in de, onların dünyasıyla büyüdüğünü, geliştiğini, var olduğunu söyleyeceğim." (Şairin Toprağı, 1992)¹⁴ Bütün bu söylene gelen sözlerin ışığında, İlhan Berk'in çok sevdiği bu gazelin yine şair tarafından yapılan *diliçi çevirisi*, şiir dilini bulma, bir 17. yüzyıl gazelinin yeniden kurma, yeniden söyleme bakımından ele alınıp incelenecektir.

"Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile"

Devr-i meclis bana girdâb-ı belâdır sensiz
Mey-i zehrâb-ı sitem sâgar-ı gerdânı bile

Bâğa sensiz bakamam çeşmime âteş görünür
Gül-i handânı degil serv-i hirâmânı bile

Sîneden derd ile bir âh edeyin kim dönsün
Aksine çerh-i felek mihr-i dirahşânı bile

Har-ı firkatle Neşâtî-i hazînin vâhayf
Dâmen-i ülfeti çâk oldu giribânı bile"

İlhan Berk'in diliçi çevirisi

Gittin ama koydun özlemle cânı bile
İstemem dostlarla sensiz hoş beşi bile

Senin olmadığın yerde dünya bana zindandır
Zehir zıkkımdır orda dönen kadehler bile

¹⁴ Selahattin Özpalabıyıklar, *A'dan Z'ye İlhan Berk*, (Kitaplık Dergisi Armağanı), S. 64, İstanbul 2003, s. 6-7.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Ben ki sensiz bahçeye bakamam ateş görünür
Gülleri geç salınıp duran serviler bile

Öyle bir ah çekeyim ki ta derinden
Oynasın yerinden feleğin çarkı bile

Yokluğun acısıyla yazık ki Neşâtî kulunun
Dostluk eteği yakasıyla sıyrılıp gitti bile

Bu yazıda, İlhan Berk'in bu *diliçi çeviri* örneğine, her şeyden önce bir şairin bir şairi anlama çabası olarak bakılmaktadır. 17. yüzyılın bir şairini, aralarındaki dil ve zihniyet ayrılıklarına rağmen modern bir şairin ele alıp onu yeniden şiir diline dönüştürmesi, hem dil tarihi hem de edebiyat bilimi açısından oldukça ilginçtir. Ancak hemen şunu da belirtmek gerekir ki şiir diliyle yapılan bu aktarım, içinde bazı teknik yanlışlıkları da barındırmaktadır. Neşâtî'nin gazelinin ilk beyti "Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile" dizesinin, İlhan Berk tarafından "Gittin ama koydun özlemle canı bile" olarak aktarıldığı görülür. Oysa 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nde "ko-" fiilinin günümüzde barındırdığı anlamlardan farklı olarak "bırakmak, terketmek, vazetmek"¹⁵ anlam değerlerine de sahip olduğu görülür. Bununla birlikte ilk dizedeki "bile" edatınının "dahi, de" anlamında değil, "birlikte, beraber"¹⁶ anlamlarında kullanıldığı görülür. Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün ilk Eski Türk Edebiyatı Hocası olan Necmettin Halil Onan'ın *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi* adlı eserinde¹⁷, Neşâtî'nin yine aynı gazeli, bilimsel çeviri yaklaşımıyla ele alınmış ve birinci beytin düzyazı çevirisi şöyle yapılmıştır: "Gittin; fakat, canı hasretle beraber bırakıp gittin. Ben sensiz olan dostlar sohbetini bile istemem." Onan'ın bu çevirisine bakıldığında, "ko-" fiili ve "bile" edatının anlamlarının bağlama uygun olarak Türkçe'nin 17. yüzyılda sahip olduğu anlam değerleriyle saptandığı görülmektedir.¹⁸ Ne var ki, İlhan Berk'in bu *diliçi çevirisine* uzmanlık isteyen bir takım eksiklikleri ortaya çıkarma amacıyla bakılmamıştır. Bilakis onun bu manzum çevirisi, Neşâtî'nin gazelindeki şiir dilini bulma çabası ve etkinliği olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle bu *diliçi çeviri*

¹⁵ **Tarama Sözlüğü**, (haz. Ömer Asım Aksoy-Dehri Dilçin), TDK Yay., C. IV, Ankara 1963-1972, s. 2619-2626; Tarama Sözlüğü'nde "ko-" fiilinin "bırakmak, terketmek, vazetmek" anlamında XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi'ne ait beş tanığı bulunmaktadır.

¹⁶ **Age**, C.I, s. 550-551.

¹⁷ MEB. Yay., İstanbul 1997, s. 336-337.

¹⁸ İsmail Ünver, aynı beyti günümüzün Türkçesine şöyle aktarır: "Gittin ama canımı özlemle baş başa bıraktın. Sen olmadıktan sonra dostlarla sohbet etmeyi bile istemem.", diğer beyitler için bkz. İsmail Ünver, **Neşâtî**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay: 672, s. 126-127.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

aşamasında İlhan Berk'in yaptığı ilk iş, şiirin yapısında bir değişikliğe gitmemek olmuştur. Çeviri yaparken şiirin yapısına en yakın yapıyı bulmada İlhan Berk'in çok bilinçli olduğu kuşkusuzdur. Öte yandan İlhan Berk'in yaptığı diğer önemli şey ise, bu gazelin şiir dilini bulmak olmuştur. Bunu daha çok *diliçi çevirisi* yapılan şiirin dilini kendi çağının dilinde bulma, günümüzün söyleyiş kalıplarından yararlanma olarak anlamak gerekmektedir. Örneğin "İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile" dizesinin aktarımı olan, "İstemem dostlarla sensiz hoş beşi bile" dizesine bakıldığında "sohbet-i yârân"ın "dostlarla hoş beş" deyişiyle karşılanması, bir şairin doğal ve rahat söyleyişteki başarısının şiir dilini yeniden bulma ve kurmada ne kadar etkin bir rol üstlendiğini göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu deyiş bize çok tanıdık olmakla birlikte dost sohbetlerindeki sıcak çağrışımları da içinde barındıran bir anlatım biçimidir. Yine "Bâğa sensiz bakamam çeşmime âteş görünür/Gül-i handânı değil serv-i hirâmânı bile" beytini, Necmettin Halil Onan, "Sensiz gül bahçesine bakamam; bahçenin yalnız açılmış gülü değil, nazlı nazlı sallanan selvisi bile gözüme ateş görünür." diye çevirirken, İlhan Berk'in bu beyti

"Ben ki sensiz bahçeye bakamam ateş görünür

Gülleri geç salınıp duran serviler bile"

olarak çevirisi, şiir dilinde kısa ve eksilteli söyleyişin önemini daha belirgin hale getirir. "Açılmış gül" anlamına gelen "gül-i handân"ın yalnızca gül ile karşılanması; "gül-i handânı değil" deyişinin "gülleri geç" olarak günlük Türkçe'de belirli bir kullanım sıklığına sahip, konuşma diline yakın bir söyleyiş kalıbıyla karşılanması; "serv-i hirâmân" ın şairane bir tasarrufla "salınıp duran serviler" olarak süreklilik ve çokluk anlam çağrışımlarına açık olarak aktarımı, kısa ve eksilteli anlatımın¹⁹ şiir dilindeki çekiciliğine iyi birer örnektirler. Daha önce belirtilen hususlarda olduğu gibi, burada da İlhan Berk yaptığı işin (çünkü şiir çevirisine çok kafa yormuştur) oldukça farkındadır. Bu konuda şöyle der: "Çeviride şiir dilinin bulunmasında, şiirin yapısına bağlılık, söyleyiş biçimi, anlam tutarlığı gibi ilkelerin dışında, sözcük ekonomisi diyebileceğimiz bir şey de vardır ki, bu da ayrı bir önem taşır. Çeviride anlama bağlılık ilk anda göz önünde bulundurulacak öğelerden biri olduğunu söyledik. Ama anlamın korunması sözcük ekonomisine bağlandığı ölçüde vardır; taşıdığı, çoğaltıldığı, uzatıldığı zaman şiirin yapısına ters düşeceğinden, o

¹⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay. Ankara 1999, s.59.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

yapıya yaklaşımı da ortadan kaldırır.”²⁰ Şiir dilindeki kısa ve eksilteli söyleyişi İlhan Berk, “sözcük ekonomisi” diye ifade etmekte, ayrıca şiir çevirisindeki ciddiyet ve titizliğini de bu sözlerle dile getirmektedir. Bu bağlamda yine N. H. Onan tarafından “Sen olmayınca, zulüm zehrine benzeyen şarabı ve durmadan dönen, sırayla sunulan kadehiyle birlikte meclisde şarap dağıtılması, gözüme bir belâ anaforu gibi görünür.” diye düzyazı çevirisi yapılan

“Devr-i meclis bana girdâb-ı belâdır sensiz

Mey-i zehrâb-ı sitem sâgar-ı gerdânı bile”

beytini İlhan Berk, “girdâb-ı belâ”, “mey-i zehrâb-ı sitem” tamlamalarını birebir aktarmaktan bilinçli olarak uzak durmayı yeğleyerek;

“Senin olmadığın yerde dünya bana zindandır

Zehir zikkımdır orda dönen kadehler bile”

dizelerinde olduğu gibi “dünya bana zindan” ve yine günlük dilde sık sık kullanılan “zehir zikkım” deyişleri ile aktarmayı benimsemesi, şiirselliğin korunması açısından değerlendirilmelidir. Ama hemen şunu da belirtmek gerekir ki, “devr-i meclis” gibi Osmanlı şiirinde önemli bir yeri olan “durmadan dönen, sırayla sunulan kadehiyle birlikte meclisde şarap dağıtılması” ritüelinin bu *diliçi çeviride* gerektiği kadar yer bulamaması da önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Yine aynı paralellikte değerlendirilebilecek; İlhan Berk’in *diliçi çevirisiyle*

“Öyle bir ah çekeyim ki ta derinden

Oynasın yerinden feleğin çarkı bile”

diye yeniden şiir diliyle söylenen

“Sîneden derd ile bir âh edeyin kim dönsün

Aksine çerh-i felek mihr-i dirahşâmı bile”

beyti aynı sorunları içinde barındırmasına karşın, “feleğin çarkının yerinden oynaması” deyişinde olduğu gibi bir o ölçüde şairanedir. “Mihr-i dirahşân”ın (parlak güneş) bu *diliçi çeviride* yer almaması, öte yandan “tersine dönmek” in “yerinden oynamak” ile karşılanması bilimsel amaçla yapılan bir çeviri için sorun olabilmektedir. Bu yönüyle Necmettin Halil Onan’ın düzyazı çevirisi “Dert ile bağrımdan öyle ah edeyim ki, gökyüzü, hatta onun parlak güneşi bile tersine dönsün, “kıyamet kopsun.” bütün bu endişeleri ortadan kaldırır

²⁰ İlhan Berk, “Çeviride Şiir Dili” (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), **Türk Dili**, S.322, Ankara 1978, s.75.

tarzdadır. Ne var ki, İlhan Berk sözü edilegelen bu *diliçi çeviriye* bilimsel bir tutum ve kaygıyla bakmamakta, buna karşın şiirselliği önceleyerek kendince bir takım dil tasarruflarında bulunarak Neşatî'nin bu güzel gazelini kendi şiir diliyle yeniden yorumlamayı amaçlamaktadır.

Daha geniş bir taramayla Türk Edebiyatında manzum *diliçi çeviriler*in saptanmasının dil ve edebiyat araştırmalarına yeni bakış açıları getirebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda yeniden söyleyiş, yeniden kurma ve kurgulama olarak manzum *diliçi çevirilere* yeni bir gözle bakılması ve taşıdıkları edebî değerler noktasından incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Necdet, **Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi**, Adam Yay., İstanbul 1995
- AKSAN, Doğan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin Yay. Ankara 1999.
- BERK, İlhan, **Kitap-lık**, S.34, İstanbul 1998.
- BERK, İlhan, “Çeviride Şiir Dili” (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), **Türk Dili**, S.322, Ankara 1978.
- DİLÇİN, Cem, **Studies on Fuzulî's Divan**, Sources of Oriental Languages and Literatures 50, Harvard University, 2001.
- DİLÇİN, Cem, “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri”, **Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan**, (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara 2007.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, C. I, İstanbul 1936-45.
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, (*Tanzimattan Cumhuriyete Kadar*), Dergâh Yay., İstanbul 1994.
- ORAL, Haluk, **Şiir Hikâyeleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008.
- Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.
- ONAN, Necmettin Halil, **İzahlı Divan Şiiri Antolojisi**, MEB. Yay., İstanbul 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

ÖZPALABIYIKLAR, Selahattin, **A'dan Z'ye İlhan Berk**, (Kitap-lık Dergisi Armağanı), S. 64, İstanbul 2003.

Tarama Sözlüğü, (haz. Ömer Asım Aksoy-Dehri Dilçin), C.I- VI, TDK Yay., Ankara 1963-1972.

Tevfik Fikret, **Kırık Saz [Rübâb-ı Şikeste]**, **Seçilmiş Şiirler**, Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1975.

Tevfik Fikret, **Rübâb-ı Şikeste [Kırık Saz]**, Bütün Şiirleri 1-2, (Bugünkü Dile Çeviriler, Sözlükler ve Notlarla), haz. Asım Bezirci, Can Yay. İstanbul 1984.

Yüzyılın Türk Şiiri(1900-2000), (Haz. Mehmet H. Doğan), C. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*